

СЕКЦІЯ 3 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.615

СУСПІЛЬНО КОРИСНІ РОБОТИ ЯК ЗАКОНОДАВЧА НОВЕЛА В СФЕРІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ

Апопій І. В., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Національний університет «Львівська політехніка»

Стаття присвячена аналізу нового засобу відповідальності за ухилення від сплати аліментів – суспільно корисних робіт, його змісту та особливостям застосування.

Ключові слова: суспільно корисні роботи, аліменти, заборгованість, відповідальність.

Статья посвящена анализу новой меры ответственности за уклонение от уплаты алиментов – общественно полезных работ, ее содержанию и особенностям применения.

Ключевые слова: общественно полезные работы, алименты, задолженность, ответственность.

Apopii I.V. PUBLIC USEFUL WORKS AS LEGISLATIVE NEWS IN THE FIELD OF LIABILITY UNLESS OF ALIMENTS

The article is devoted to the analysis of a new measure of responsibility for evading payment of alimony – socially useful works, its content and application features.

Key words: socially useful works, alimony, indebtedness, responsibility.

Постановка проблеми. Турбота про дітей та непрацевдатних членів сім'ї є моральним імперативом будь-якого цивілізованого суспільства. Обов'язок батьків утримувати дітей до досягнення ними повноліття та зворотний обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацевдатних батьків закріплені у ст. 51 Конституції України [1]. Сімейний кодекс передбачає ширше коло зобов'язань з утримання: між подружжям (ст.ст. 75–91 СК), братами і сестрами (ст. 267 СК), дідом, бабою та онуками (ст.ст. 265–266 СК), іншими членами сім'ї та родичами (ст.ст. 268–271 СК). [2] Однак непоодинокими є випадки нехтування цими особами своїми обов'язками, яке далеко не завжди викликано фінансовою неспроможністю. Багаторічна практика застосування законодавства, що регулює стягнення аліментів у примусовому порядку та відповідальність за ухилення від їх сплати, продемонструвала гостру проблему відсутності реальної можливості стягнення аліментних заборгованостей, особливо в умовах, коли боржник не має офіційного працевлаштування, зареєстрованого на себе майна, отримує заробітну плату «в конверті». У зв'язку з цим виникла нагальна потреба в пошуках ефективних важелів впливу на боржників за аліментними зобов'язаннями для належного і вчасного виконання ними своїх обов'язків.

З метою забезпечення належного виконання рішень щодо стягнення аліментів за останні півроку було розроблено низку законодавчих ініціатив, покликаних вдосконалити механізм притягнення до відповідальності за невиконання обов'язку з утримання та забезпечити захист прав одержувачів аліментів [3; 4]. Частина

з них вже прийнята, інша частина – внесена на розгляд Верховної Ради. Однією з таких новел вітчизняного законодавства є запровадження нового виду адміністративного стягнення – суспільно корисних робіт.

Ступінь розробленості проблеми. Окремі аспекти аліментних правовідносин та виконання рішень судів і договорів з аліментних зобов'язань висвітлено у роботах: В.К. Антошкіної, Г.В. Богданової, Е.М. Ворожейкіна, І.П. Грішина, О.О. Дерій, Н.М. Ершової, І.В. Жилінкової, О.Н. Кудрявцевої, Г.П. Клімова, В.А. Кройтора, Л.В. Сапейко, Н.П. Осіпова, З.В. Ромовської, С.Я. Фурси, Є.І. Фурси, М.І. Штефана, Ю.С. Червоного та інших. Однак, враховуючи нещодавні зміни, теоретичні і практичні питання, пов'язані з введенням нових засобів відповідальності за несплату аліментів, потребують комплексного наукового дослідження.

Метою статті є аналіз змісту та особливостей суспільно корисних робіт як нового засобу відповідальності за несплату аліментів.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 31-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) суспільно корисні роботи полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, оплачуваних робіт, вид яких визначає відповідний орган місцевого самоврядування. Вони застосовуються за несплату аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання (ст. 183-1 КУпАП) [5]. Як уже зазначалося, суспільно корисні роботи –

це новий вид адміністративного стягнення, введений спеціально для боротьби з неплательщиками аліментів, тому іншого застосування він поки що не має. Варто звернути увагу на дещо некоректне використання термінів. Кодекс України про адміністративні правопорушення містить подібний вид стягнення – громадські роботи, які згідно зі ст. 30-1 КУпАП полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних *суспільно корисних робіт*, вид яких визначають органи місцевого самоврядування. Використання словосполучення «суспільно корисні» в обох визначеннях вносить плутанину в термінах і створює враження, що громадські роботи – це вид суспільно корисних робіт, передбачених ст. 31-1 КУпАП. Для уникнення цього варто виключити словосполучення «суспільно корисні» зі ст. 30-1 КУпАП та інших нормативно-правових актів у контексті цього виду стягнення, привівши у відповідність терміни. Або замінити термін «суспільно корисні роботи» в ст. ст. 31-1 КУпАП іншим, який не викликає розбіжності. Хоча пропонується спочатку авторами Закону України №7277 термін «соціальні роботи» теж не можна назвати вдалим.

Аналіз відповідних статей КУпАП та Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт [6] дозволяє зробити висновок, що суспільно корисні роботи і громадські роботи є подібними за своїм змістом. Ключовою відмінністю між ними є оплатність. На власника підприємства за місцем відбування порушником суспільно корисних робіт покладається обов'язок нарахування плати порушнику за виконання суспільно корисних робіт та перерахування її на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби для подальшого погашення заборгованості зі сплати аліментів. Оплата праці здійснюється погодинно за фактично відпрацьований час у розмірі не меншому, ніж встановлений законом мінімальний розмір оплати праці.

За наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за 6 місяців, державний виконавець складає протокол про вчинення боржником адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 183-1 КУпАП, та надсилає його для розгляду до суду за місцем знаходження органу державної виконавчої служби. Вони призначаються районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) на строк від 120 до 240 годин і виконуються не більше 8 годин, а неповнолітніми – не більше 2 годин на день. При цьому до відбутого строку суспільно корисних робіт зараховується тільки той час, протягом якого порушник виконував суспільно корисну роботу на визначених об'єктах, що підтверджено повідомленням власника підприємства.

Такий вид адміністративного стягнення не може застосовуватися до осіб з інвалідністю I або II групи, вагітних жінок та осіб, які досягли пенсійного віку.

Як уже зазначалося, підставою для виконання стягнення у вигляді суспільно корисних робіт є постанова суду (судді), яка набрала чинності

і приводиться до виконання не пізніше десятиденного строку з дня її отримання. Порушники перебувають на обліку в уповноваженому органі з питань пробації за місцем проживання. Протягом десяти робочих днів порушник має бути направлений до відбування суспільно корисних робіт, крім випадків, коли цьому перешкоджають поважні причини (хвороба, відрядження, неотримання виклику тощо). Після отримання постанови суду (судді) порушнику надсилається виклик до уповноваженого органу з питань пробації для проведення бесіди із роз'ясненням порядку і умов виконання робіт, а також відповідальності за ухилення від їх виконання. Бесіда з неповнолітнім проводиться у присутності батьків або осіб, що їх замінюють.

Якщо порушник не з'явився до уповноваженого органу з питань пробації після двох викликів, уповноважений орган з питань пробації надсилає запит до відповідного органу реєстрації, або органу державної виконавчої служби, або органу поліції з метою з'ясування факту проживання (перебування) порушника за вказаним у постанові суду (судді) місцем проживання.

Відповідно до визначеного переліку об'єктів, на яких порушники відбувають суспільно корисні роботи, уповноважений орган з питань пробації у десятиденний строк з дня отримання постанови суду (судді) видає порушнику направлення на один з цих об'єктів.

Власник підприємства видає наказ або розпорядження про початок відбування порушником суспільно корисних робіт, де зазначає відомості про закріплення за порушником відповідальної особи, ознайомлення порушника із правилами техніки безпеки під час виконання робіт та складає графік виходу на роботу особи, у якому зазначаються час та місце відбування цих робіт.

За потреби уповноважений орган з питань пробації проводить перевірку за місцем відбування порушником стягнення, за результатами якої складається акт. Щодо порушників, які ухиляються від відбування суспільно корисних робіт, уповноважений орган з питань пробації надсилає подання про заміну невідбутої частини адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт та особову справу до суду для вирішення питання про заміну невідбутого строку суспільно корисних робіт адміністративним арештом [6].

Нині ухилення від виконання таких робіт передбачає адміністративний арешт до 15 діб з розрахунку 15 годин робіт – 1 доба арешту (ст. 325-4 КУпАП). Однак проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» передбачає посилення цих умов. Так, проектом Закону пропонується доповнити КУпАП статтею 183-2, згідно з якою ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт тягне за собою адміністративний арешт строком до 10 діб. А в ст. 325-4 КУпАП лише закріпити загальні положення, що у разі ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт вона підлягає притягненню до адміністратив-

ної відповідальності, а у разі злісного ухилення особи – до кримінальної відповідальності [4]. Відповідно ККУ планується доповнити статтею 389-2, згідно з якою злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт карається позбавленням волі на строк до 2 років [8]. При цьому «ухиленням» пропонується вважати неприбуття порушника до місця виконання суспільно корисних робіт (підприємства, установи, організації) більше ніж два дні з дати, визначеної у направленні уповноваженою посадовою особою органу пробації без поважних причин, невихід на суспільно корисні роботи або відмова виконувати роботу, вид якої визначений підприємством, установою, організацією більше двох разів протягом місяця без поважних причин, а також поява на робочому місці у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння. А «злісним ухиленням» – продовження ухилення, що полягає в тому ж.

Водночас частиною 5 проекту Закону планується збільшити тривалість суспільно корисних робіт у разі повторного здійснення правопорушення до 360 годин [4].

Не зважаючи на те, що суспільно корисні роботи як засіб відповідальності боржників був введений лише кілька місяців тому, Міністерство юстиції України звітує про значну динаміку його застосування. Так, станом на 2.05.2018 року співробітники органів ДВС склали майже 14 тисяч протоколів про призначення суспільно корисних робіт, з них судом винесено 528 відповідних постанов [8; 9].

Однак варто звернути увагу на деякі моменти, що значно впливатимуть на застосування такої санкції.

Насамперед, не варто забувати, що згідно зі ст. 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Отже, суспільно корисні роботи не можуть застосовуватись до осіб, які мають заборгованість за аліментами з об'єктивних причин (відсутність достатнього доходу і майна).

Водночас щодо боржників, які не сплачують аліменти, маючи для цього фінансову можливість, є певна нелогічність у встановленні правових наслідків для заборгованості, що перевищує 3 і 6 місяців відповідно. Так, за наявності заборгованості зі сплати аліментів боржника може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за ст.ст. 164–165 ККУ. Тоді як заборгованість зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, тягне за собою адміністративну відповідальність за ст. 183-1 КУпАП. Отже, має місце явне порушення співмірності покарання ступеню шкідливості діяння. Вводячи адміністративну відповідальність за несплату аліментів, варто було б внести зміни до ст.ст. 164–165 ККУ і все ж таки дотриматися співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності, встановивши для кримінальної – 6 місяців ухилення від сплати аліментів, а для адміністративної – 3 місяці.

Ще одним не до кінця з'ясованим моментом є оплата праці і, власне, наявність робочих місць для застосування суспільно корисних робіт. На відміну від громадських робіт, які носять виховний характер, основним завданням суспільно корисних робіт є ліквідація заборгованості. Тому, якщо для громадських робіт достатньо будь-якої публічної некваліфікованої праці з прибирання та благоустрою територій, якої завжди в надлишку, то для суспільно корисних робіт важливо, щоб оплати за виконану роботу було достатньо для погашення заборгованості за аліментами. Оплати за виконання некваліфікованих (і відповідно низькооплачуваних) робіт переважно буде недостатньо для погашення заборгованості за аліментами більше 6 місяців. Щодо кваліфікованих та добре оплачуваних робіт (наприклад, будівельних, ремонтних тощо), то за сучасного рівня безробіття та трудової конкуренції вірогідність зберігання такого роду вакансії для боржників, що працюватимуть тимчасово і без зацікавлення, дуже низька. Очевидно, весь тягар працевлаштування ляже на плечі комунальних підприємств. Однак, оцінюючи їх реальні можливості, можна з упевненістю сказати, що в такому форматі суспільно корисні роботи проблему піврічної і більше заборгованості не вирішать.

Висновки. Загалом, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що суспільно корисні роботи, попри те, що є стягненням одного правопорушення, все ж мають право на існування. Однак для того, щоб його застосування давало реальні, а не формальні результати, варто доопрацювати відповідні норми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 ВР. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96%D0%B2%D1%80%paran4331#n4331>
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 7.12.2017 № 7277. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2234-19>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання: Проект Закону від 19.04.2018. №8296. / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63899
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
6. Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт: Наказ Міністерства юстиції України від 19.03.2013 № 474/5. / Міністерство юстиції України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0457-13/page>
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
8. Павло Петренко: Мін'юст повернув дітям понад мільярд гривень боргів з аліментів/ Офіційний сайт Міністерства юстиції України/ Новини. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/pavlo-petrenko-minyust-povernuv-dityam-ponad-milyard-griven-borgiv-z-alimentiv>
9. Світлана Глушенко: стягнуто більше 1 млрд гривень аліментів державними виконавцями з початку року/ Офіційний сайт Міністерства юстиції України/ Новини. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/svitlana-gluschenko-stryagnuto-bilshe-1-mlrd-griven-alimentiv-derjavnimi-vikonavtsyami-z-pochatku-roku>